Έκταση: **66** τ. χλμ. Ανάπτυξη ακτών: **50** χλμ. Κάτοικοι: **1.080 (2011: 1.090)**

Ένας βράχος που ξεπροβάλλει από τα θάλασσα, μόλις τρία μίλια νοτιοδυτικά της Καρπάθου (26 μίλια βορειοανατολικά της Κρήτης), η Κάσος είναι το πιο νότιο νησί των Δωδεκανήσων, σε απόσταση 255 μιλίων από τον Πειραιά. Το βουνό Πρίωνας (ή Τρούπουλας, 508 μ.), εμποδίζει την πρόσβαση στα βόρεια του νησιού ενώ οι απότομες πλαγιές του όρους Περίολας ορθώνονται στα νότια. Ανάμεσά τους, το βουνό Σίσφιο φράζει την πρόσβαση στην ανατολική ακτή. Έτσι, οι οικισμοί στριμώχνονται σε ακτίνα ως τρία χλμ. από το λιμάνι και πρωτεύουσα **Φρυ**, περίπου στη μέση της δυτικής ακτής, εκεί που σχηματίζεται όρμος σαν φρύδι (απ' όπου και το όνομα). Το νησί συνδέεται ακτοπλοϊκά με τον Πειραιά και με τις Κάρπαθο, Ρόδο, Σητεία (Κρήτης) και το καλοκαίρι και με Χάλκη, Μήλο Κυκλάδων και Άγιο Νικόλαο Κρήτης. Η Κάσος διαθέτει αεροδρόμιο αλλά η σύνδεσή της με το Ελευθέριος Βενιζέλος γίνεται μέσω Καρπάθου και Ρόδου.

Εκτός από την Φρυ, στο νησί υπάρχουν ακόμα τέσσερις οικισμοί: Η μεσόγεια **Αγία Μαρίνα** με διατηρημένα σπίτια καπεταναίων, το επίσης μεσόγειο
Αρβανιτοχώ ρι
, ο
Εμπορειός,
πιο ψηλά η
Παναγιά
κι ακόμα πιο πάνω το
Πόλι
, με ωραία θέα. Το νησί προσφέρεται ως τόπος ανάπαυσης. Προσιτές παραλίες υπάρχουν στη Φρυ και στις κοντινές δυτικές ακτές. Καΐκια συνδέουν την Κάσο με την απέναντι (ΒΔ) Αρμαθιά, όπου υπάρχουν όμορφες αμμουδιές. Ο επισκέπτης μπορεί με καΐκι να περιπλεύσει τα πολλά ακατοίκητα νησάκια, βορειοδυτικά της Κάσου.

Ξερή μυζήθρα και «σιτάκα» (με βάση το γάλα) είναι τα ιδιαίτερα τοπικά προϊόντα που μπορεί να προμηθευτεί ο επισκέπτης. Επίσης, γαλακτοκομικά και μέλι. Τοπικά εδέσματα, άξια να τα γευτεί κάποιος, είναι το κρέας ρολό γεμιστό με «πασπαρά» (συκωτάκια, ρύζι, σταφίδες και ξερούς καρπούς), παστά ψάρια «μένουλες», μακαρόνια με «σιτάκα» και πίτες με μέλι και μυζήθρα.

Τηλέφωνα: Λιμεναρχείο: 224.50.41.288. Αστυνομία: 224.50.41.222. Αγροτικό ιατρείο στη Φρυ: 224.50.41.333. Δήμος: 224.50.41.277. Ολυμπιακή: 224.50.41.555. Αεροδρόμιο:

224.50.41.444. Ιδιωτικό γραφείο τουρισμού: 224.50.41.323.

Η **ιστορία** της Κάσου

Μαχητές της θάλασσας:

Η ιστορική διαδρομή των κατοίκων της είναι συνδεμένη με την αντίστοιχη της Καρπάθου. Στα 1824, όμως, οι Κάσιοι ανέδειξαν το νησί τους νεότερες Θερμοπύλες του Αιγαίου. Ύψωσαν τη σημαία της επανάστασης το δεύτερο 15νθήμερο του Απριλίου του 1821, πρώτοι απ' όλους στα Δωδεκάνησα, με πρωτεργάτες τους Θεόδωρο Κονταρτσόγλου και Παπακανάρη. Εκείνα τα χρόνια, τα εξοπλισμένα εμπορικά πλοία τους ήταν ένας σχεδόν έτοιμος στόλος. Τολμηροί ναυτικοί και εμπειροπόλεμοι, όργωναν τις θάλασσες κι αντιμετώπιζαν με επιτυχία τους πειρατές. Όταν επαναστάτησε και η Κρήτη, ο πια «πολεμικός στόλος» της Κάσου έσπευσε να την στηρίξει. Οι Κάσιοι ανδραγάθησαν κι απέδειξαν έμπρακτα στον Αιγύπτιο Χουσεΐν ότι ήταν υποχρεωμένος να τους υπολογίζει. Τέλη Απριλίου του 1824, η επανάσταση στην Κρήτη είχε σβήσει. Τα καράβια της Κάσου επέστρεψαν στη βάση τους. Οι κάτοικοι πολύ καλά γνώριζαν ότι είχε έρθει η σειρά τους.

Ήταν η εποχή της ελληνικής εμφύλιας σύρραξης και της οθωμανικής επίθεσης στα μέτωπα της επανάστασης. Ο Αιγύπτιος Ιμπραήμ ορίστηκε αρχηγός των χερσαίων δυνάμεων, ενώ ο αιγυπτιακός στόλος δρούσε στο Αιγαίο. Ο Χουσεΐν μπέης ήταν ακόμα απασχολημένος στην Κρήτη, όταν μοίρα του αιγυπτιακού στόλου φάνηκε ανοιχτά της Κάσου. Προδομένοι από την αδιαφορία και τις καθυστερήσεις της κεντρικής διοίκησης στη λήψη αποφάσεων, οι νησιώτες καλά γνώριζαν ότι δεν είχαν να περιμένουν βοήθεια από πουθενά. Οργάνωσαν την άμυνά τους με τριάντα κανόνια μπροστά από τα χωριά Αγία Μαρίνα, Αρβανιτοχώρι, Παναγιά και Πόλι κι έστησαν βίγλες στις απόκρημνες περιοχές του νησιού, να προσέχουν τα νώτα τους. Στις 14 Μαΐου, τα αιγυπτιακά πλοία «παρατάχτηκαν» έξω από την Κάσο. Οι εξακόσιοι Κρητικοί που είχαν έρθει πρόσφυγες στο νησί, ενώθηκαν με τους υπερασπιστές, ανεβάζοντας τη δύναμη σε υπολογίσιμο αριθμό. Στήθηκε συνεδρίαση καπετάνιων και προκρίτων με θέμα, αν θα έπρεπε να δηλώσουν υποταγή ή να αμυνθούν. Την απόφαση

πήραν οι Αιγύπτιοι που ξεκίνησαν κανονιοβολισμό της παραλίας. Τα ελληνικά κανόνια απάντησαν. Η αιγυπτιακή ναυαρχίδα «Αφρική» θέλησε να πλησιάσει πιο κοντά. Έπεσε σε ύφαλο, έπαθε μεγάλες ζημιές κι αποχώρησε. Δυο μέρες αργότερα, αποχώρησαν και τα υπόλοιπα αιγυπτιακά πλοία.

Σάββατο, 27 Μαΐου του 1824, ξαναφάνηκαν. Αυτή τη φορά, στόλος από 25 πλοία (κατ' άλλες πηγές, 35 ή 45) με 4.000 Αλβανούς, υπό τον ναύαρχο Ισμαήλ Γιβραλτάρ, με γενικό αρχηγό τον Χουσεΐν μπέη. Έπιασαν απλωτά μπροστά από το νησάκι Μακρά, ανατολικά της Αρμαθιάς κι άρχισαν το κανονίδι. Απάντησαν τα κανόνια της Κάσου. Ο κανονιοβολισμός συνεχιζόταν ασταμάτητος για 48 ώρες. Νύχτα προς το τρίτο ξημέρωμα, 18 «αποβατικά» γεμάτα στρατό κινήθηκαν προς τα βόρεια της Αγίας Μαρίνας, ενώ προς τα εκεί συγκεντρώνονταν και οι βολές των κανονιών. Η προσοχή των αμυνόμενων στράφηκε σ' αυτό το σημείο.

Την ίδια ώρα, περίπου τριάντα βάρκες με οπλισμένους Αλβανούς, αρχηγό τον χιλίαρχο Μουσά και οδηγό τον Κάσιο Ζαχαριά (σύγχρονο της επανάστασης Εφιάλτη), έπλεαν μέσα στο σκοτάδι προς τη νότια πλευρά της Αγίας Μαρίνας, στον Αντιπέρατο. Κανένας δεν υπήρχε εκεί να τους δει και να ειδοποιήσει, καθώς ο τόπος είναι απρόσιτος και μονάχα ένα μονοπάτι κακοτράχαλο κι άγνωστο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για αναρρίχηση. Καλού κακού, είχαν τοποθετηθεί εκεί έξι νησιώτες να προσέχουν, αλλά κι αυτοί δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι υπήρχε προδότης που «ξεναγούσε» τον εχθρό. Αιφνιδιάστηκαν, όπως άλλοτε οι Φωκείς που φρουρούσαν την Ανοπαία ατραπό στις Θερμοπύλες και πιάστηκαν στον ύπνο από τους οδηγημένους από τον προδότη Εφιάλτη Πέρσες. Αν είχαν έγκαιρα αντιληφθεί τους Αλβανούς, μπορούσαν να τους κρατήσουν, ώσπου να έρθουν ενισχύσεις, καθώς η τοποθεσία τους το επέτρεπε. Οι τρεις σκοτώθηκαν. Οι άλλοι τρεις πρόλαβαν να φύγουν.

Θερμοπύλες του Αιγαίου:

Έχοντας αποκτήσει ισχυρό προγεφύρωμα, ο Χουσεΐν έστειλε στον Αντιπέρατο κι άλλους, συνολικά δύο χιλιάδες Αλβανούς. Ξημερώματα, έπεσαν αιφνιδιαστικά στα νώτα των Κασίων. Οι υπερασπιστές του νησιού τους απέκρουσαν με γενναιότητα αλλά δεν μπορούσαν πια να εμποδίσουν την απόβαση στην παραλία, μπροστά στην Αγία Μαρίνα. Βρέθηκαν ανάμεσα σε δυο πυρά. Ο Χουσεΐν τους μήνυσε να παραδοθούν και σε αντάλλαγμα

εγγυόταν τη ζωή και την ελευθερία τους. Γνώριζαν από την εμπειρία τους στην Κρήτη ότι ο Αιγύπτιος τιμούσε τον λόγο του. Γνώριζαν και ότι ο αγώνας τους ήταν χαμένος. Απάντησαν όμως με μια κασιώτικη παραλλαγή του «Μολών λαβέ».

Η μάχη συνεχίστηκε στήθος με στήθος. Κάποια στιγμή, με ηρωικό γιουρούσι, διέσπασαν τις εχθρικές γραμμές. Κάποιοι έφτασαν στην ακτή, πρόλαβαν να μπουν στα ελληνικά πλοία κι έφυγαν στην Κάρπαθο. Άλλοι πήραν τα βουνά, υποχωρώντας και πολεμώντας. Ο πλοίαρχος Μάρκος Μαλλιαράκης με σαράντα άνδρες οχυρώθηκε στη Λαγκά. Συνέχισε να πολεμά, ώσπου οι περισσότεροι άνδρες του έπεσαν κι ο ίδιος αιχμαλωτίστηκε. Τον οδήγησαν δεμένο στον Χουσεΐν. Ο Αιγύπτιος ήταν πρακτικός άνθρωπος. Του πρότεινε να αναλάβει πλοίαρχος σε καράβι του στόλου του Ισμαήλ Γιβραλτάρ καθώς το ναυτικό του έπασχε από ικανούς αξιωματικούς. Ο Μαλλιαράκης δέχτηκε κι ο Χουσεΐν διέταξε να τον λύσουν. Αμέσως ο Μαλλιαράκης αφόπλισε έναν Αιγύπτιο και με το σπαθί του σκότωσε τρεις άλλους. Χίμηξαν επάνω του οι υπόλοιποι και τον έσφαξαν.

Η άρνηση των υπερασπιστών στην πρόταση να παραδοθούν θεωρήθηκε από τον Χουσεΐν ότι ακύρωνε τις υποσχέσεις του. Επί 24 ώρες, οι άνδρες σφάζονταν, γυναίκες και παιδιά βιάζονταν, ενώ τα σπίτια λεηλατήθηκαν. Δυο χιλιάδες νησιώτες αρπάχτηκαν για να πουληθούν στα σκλαβοπάζαρα. Στο τέλος του 24ώρου, ο Χουσεΐν διέταξε να σταματήσουν τα έκτροπα. Σκότωσε με τα χέρια του όσους δεν πειθάρχησαν. Στους δρόμους όμως κείτονταν άλλοι δυο χιλιάδες νεκροί, μαχητές και άμαχοι. Στην έρημη Κάσο εγκαταστάθηκε Τούρκος διοικητής. Η γειτονική Κάρπαθος δήλωσε υποταγή. Ο Χουσεΐν επέστρεψε στην Κρήτη. Μόλις 16 χρόνια αργότερα, στα 1840, το νησί είχε και πάλι πάρει επάνω του. Τότε ήταν που κτίστηκε η Φρυ, σημερινή πρωτεύουσά του.

(Βλέπε και **Ιστορία του νομού καθώ ς** και **Ιστορία της Καρπάθου**).

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 20.10.2009)